

Høstsonaten og Rene linier

Ingmar Bergman og Woody Allen giver hver deres personlige signalement af den hermetisk tillukkede borgerlige verden

Niels Jensen

»Jag har altid haft svært med mennesker som är omedvetna om sina motiv«, siger moderen (Ingrid Bergman) til sin datter Eva (Liv Ullmann) i Ingmar Bergmans seneste film »Høstsonaten«. Replikken falder i begyndelsen og peger på det gådefulde had/kærlighedsforhold mellem mor og datter, der er historiens centrale motiv. For hvorfor har Eva inviteret sin mor til at besøge sig i sit fjerne præstegårdshjem? Er det for at hjælpe moderen i en kritisk fase efter at hun har mistet en nær ven? Eller er det – måske ubevidst – for at fremprovokere det opgør, som blir filmens kulmination? I en sen natteime bebrejder datteren moderen hendes egoisme og selvforkælelse. Hun føler at både hun selv og hendes invalide søster har været uønskede børn, med væmmelse født af et koldt skød, som det hedder i Bergmansk sprogbrug. Såvel motivet som dets arrangement – det natlige opgør – kendes fra »Persona«. Her var den anklagede skuespillerinde, denne gang er hun en feteret pianist. »Ingen spelar Schumanns pianokonsert med varmare ton. Eller den stora Brahmssonaten. Jag är inte snål med mig själv. Eller är jag det? Alla dessa idiotiska tankar som plötsligt rusar runt i mitt huvud«.

For datterens angreb går ikke upåagtet hen over den anklagede, der flygter fra Bindal præstegård højt oppe i Norge tilbage til de store boulevarder og rampelyset der. Ligesom Eva selv flygter, hun blot ikke ud i verden men dybere ind i sit eget, hvor hun allerede tidligere – efter et barns død – har indrettet sig et sjæleligt rum af harmoni og trøst. »Du måste förstå att jag aldrig mer kommer att släppa dig, eller låta dig försvinna ur mitt liv, jag tänker envisas!«, skriver hun til den bortrejste. I forholdet til moderen fortrøster Eva på trods af modsætningerne sig til

kærlighedens grænseløshed, som hun gør det, når hun tænker på og føler sig nær sit døde barn.

»Verklighetskänsla är en begåvnings sak«, hedder det i filmen, og Ingmar Bergman har ofte givet udtryk for, at det forekommer ham mere spændende at beskæftige sig med kvinder end med mænd, fordi kvindernes realitetssans er større. Denne gang kniber det dog – som det i det hele taget gør det i stadig stærkere grad for personerne i Bergmans værker fra de sidste par år. I en med rette berømt tv-samtale mellem Bergman og præsten Ludvig Jönsson var parterne enige om at definere begrebet synd som »afbrudte relationer«. Det begge kvinder her i »Høstsonaten« gør sig skyld i. Moderen Charlotte ved at stikke af som en tyv om natten. Eva ved at forskanse sig i sit eget. Begge svigter de, med Tomas ord fra »Nattvardsgästerna«, det eneste menneskelige vilkår – at leve sammen med menneskene. Der er i Bergmans produktion masser af eksempler på forkomne mænd, der frygter døden fordi de er bange for livet og derfor trækker sig ind i sig selv: Antonius Block, Isak Borg, David, Tomas . . . Men i »Høstsonaten« er de livsangste altså Charlotte og Eva, som begge mener at lide under en nedarvet sygdom, en sjælelig kræft så at sige, der æder dem op inde fra. Allerede fra barndommen var for Charlotte kunsten det eneste, der kunne få hende til at føle sig i kontakt med det levende liv, og nu spekulerer hun på om alle stort set har det på den måde, eller om somlignende har større begåvning for at leva än andra?

Kunsten blir altså for Charlotte en slags ersatz for det virkelige og uopnåelige, men selv erstatningen har sin pris, som det ironisk nok i første række blir kunstnerens børn – deres egentlige virkelighed – der kommer til at betale. De blir de forsømte og tilsidesatte, for altid det næstvigtigste i kunstner-ophavets tilværelse. Og heraf fødes ny bitterhed og indkrogning i sig selv. Moderens ulykke blir datterens, og det er som om navlestrengen aldrig skal blive klippet. Gensidig jalousi og skyldfølelse flår ethvert tilløb til gensidighed i stykker og om natten lyder de ensommes skrig gennem de prydelige stuer. At »Høstsona-

ten« er en – ikke så lidt hysterisk – variant af det selvopgør Bergman har ført siden »Såsom i en spegel« er tydeligt nok, men filmen søger sit alibi i det almene. I den borgerlighedens verden der er instruktørens forudsætning, og som han kender som et hermetisk lukke, hvor livet forkrøbler, hvor smukt alt så end tager sig ud . . .

. . . som det også gør det i Woody Allens »Rene Linier«, endnu et signalement af Det borgerlige Rum. Igen er en vigtig person i historien en dominerende og formynderisk mor med kunstnerisk sans. Iøvrigt består familien af hendes mand og deres tre voksne døtre. En verden i tilsyneladende balance indtil faderen en dag ved morgenbordet med den ro, der er blevet stilen i hjemmet, bringer en foruroligende meddelelse om, at han agter at tage bort en tid; for altid skal det snart vise sig.

Indtil denne morgen har alt i familien været arrangeret af moderen, samtidig med at alt hele tiden har taget sigte på hendes behov. Enhver i de svale stuer har fået sin betydning i kraft af og i forhold til hende. Hun har skabt mandens sagførerkarriere og hun ordner døtrenes tilværelse efter sine behov, men nu brydes pludselig mønsteret. Det intime samspil man har levet i skrider, og hver enkelt i familien føler sig pludselig som fragmenter uden funktion. I den opståede isolation begynder familiemedlemmerne at forstå, hvor ringe gyldighed deres tidligere tilværelse har haft, og de vender sig bebrejdende mod hinanden, angste for tomheden og fortvivlelsen.

Men reaktionerne er forskellige. Den ene af de tre døtre er skuespillerinde og for hende bliver tabet hurtigt forvandlet til endnu en klædelig rolle. Men for de to andre går konsekvenserne dybere. Renata, der er en talentfuld skribent, rammes hårdest. Det vakuum hun kastes ud i ved barndomshjemmets opløsning blir til et veritabelt eksistentielt chok. Når hun sidder i sit værelse og ser på havens træer eller står ved havet, oplever hun alting omkring sig og i sig som fremmed, formålsløst og ligegyldigt. Beskrivelsen af hendes tilstand er klart inspireret af det

Sartre i romanen »Kvalme« karakteriserer som fornemmelsen af altings overflødighed: »... intet nødvendigt væsen kan forklare eksistensen: manglen på nødvendighed er ikke kun tilsyneladende, et fremtoningspræg, som man kan få til at opløse sig; den er absolut, som følge deraf er den den fuldkomne hensigtsløshed. Alt er hensigtsløst, denne have, denne by, jeg selv. Når det sker at man gør sig dét klart får man kvalmefornemmelser, og alt begynder at flyde...«.

Renatas søster Joey har alle en kunstners ambitioner og hele skabertrang brændende i sig, men hun er invalideret af mangel på talent. Bitterheden mod den mere begunstigede søster er stor. Ikke blot på grund af jalousi men også fordi hun kan se, at Renata overfor moderen bagatelliserer den kendsgerning, at hjemmet aldrig vil blive reetableret. Samtidig kommer hun til erkendelse af sin egen utilstrækkelighed som kunstner, og den erfaring slår en kulde ud af hende, som hendes mand, der hengivent men vagt søger at hjælpe, må lide under.

Endnu en svigersøn i familien er Renatas ægtemand og forfatter-kollega. En neurotiker, hvis mindreværdsfølelse blottes i aggression, når han er fuld, men som ellers skjuler den bag en hovmodig intellektuel poseren. Man har været i teatret og set et skuespil om terrorisme. Faderen har ved lejligheden introduceret sin nye veninde, som han har mødt på en charterrejse, hvad absolut ikke er *comme il faut* blandt døtrene. Nu diskuteres stykket. Damen mener ikke det skulle være så svært at forholde sig til dets problematik men afvises af Renatas mand. Sagen er mere kompleks end som så. Derpå et par argumenter som i højere grad er attributter for den argumenterende end syn på sagen. Og tilskuernes sympati er entydigt på hendes side. For hun alene repræsenterer i filmen det liv, de andre higer imod men ikke kan leve.

Har nogen større begavelse for at leve end andre, spørger Høstsonatens Charlotte? Og både Bergman og Allen svarer utvetydigt JA! Den skal have den onde lykke den gode ikke kan få. Stadig gælder den gamle forestilling, at

Modsatte side (t.v.) Liv Ullmann i scene fra »Høstsonaten« (t.h.) E. G. Marshall og Geraldine Page i scene fra »Rene linier«. Denne side (t.v.) Kristin Griffith i »Rene linier«, og herover Diane Keaton og Richard Jordan i scene fra filmen

der er *tvefødte* og *enfødte* her i livet. De første må sætte deres lid til en stor og rystende oplevelse – igennem kunsten, kærligheden eller religionen – hvis de skal gøre sig håb om at nå frem til livets kilde og blive født påny. Men de *enfødte* det er alle dem, der kan selv og uden. De *enfaldige*, ligefremme, ekstroverte og ikke spekulative. Faderens veninde, damen fra charterrejsen er en sådan perle af et menneske, hvorfor hun da også hedder Pearl. Så tager ingen fejl. I filmens klimaks bærer hun symbolsk – for symbolsk? – en rød kjole. Hun er flammen de andre anæmiske kan varme sig ved. Da Joey forsøger selvmord redder hun pigen mund til mund. Livgiveren, varm, vulgær og vidunderlig.

Da Eva første gang kom til de rolige stuer i Bendal præstegård, sagde hun: »Det är bra, här vill jag vara«. Men sandheden er at ingen kan være der, hvor alene roen hersker. Hvis man engang troede, hvad den klassiske psykologi nok gjorde, at harmoni er roden til alt godt, så ved historier som »Høstsonaten« og »Rene Linier« at ikke ligevægt men udfordring er det eneste fornødne. Lykken er ikke et balancepunkt, hvor midler og ønsker stemmer overens. Den er noget andet, den er det åbne som begge film pejer efter og peger imod uden endelig angivelse. De er ikke traktater.

Så meget de end ligner hinanden ville en mandjævning imellem dem være urimelig. Også fordi der jo mellem Bergman-Allen er tale om et klart mester-lærling forhold, når det drejer om at lave film af denne art. »Høstsonaten« er et virtuost styret star-vehikel drevet frem af prøvede virkninger. »Rene Linier« har førstegangsforsøgets skematiske rollefordelinger og klare afhængighed af forbilledet. Men også førstegangsforsøgets alvor og oprigtighed, samtidig med at Allen ikke har sat sin humor overstyr, hvad ulykkeligtvis synes at være sket for Bergman, der jo vittelig en gang var lige så morsom som sin elev.